

Сєкунова Ю.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Товкун І.І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УКРАЇНІ: ЖІНОЧИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається роль політичного лідера – жінки в державі, зокрема її роль і значення для народу і країни загалом. Важливою запорукою прогресивного демократичного розвитку України є не лише формування власної нової, національно зорієнтованої еліти, але і формування нового типу політичного лідера – жінки. Оскільки політичне лідерство є однією з найбільш значущих і загальних форм влади. Аналізуючи еліту і лідерство, слід враховувати конкретно-історичні етапи суспільного розвитку. Відповідний тип суспільства залежить від історичної епохи, має свої критерії оцінки еліт і лідерства. У сучасних державах характер політичного режиму визначається якістю правлячої еліти і лідерів. Лідери – це привілейована група особистостей, наділених особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, які беруть безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї. Авторами статті визначено актуальність проблеми в сучасній Україні, яка залишається важливою для вивчення, зокрема це гендерна дискримінація. Сучасна українська політика потребує формування нового типу політичного лідера – жінки та чоловіка, що поєднує позитивні як «жіночі», так і «чоловічі» управлінські якості при гарантуванні рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків. Дослідженням доведено, що, якщо йдеться про національно-державний рівень у політичному світі, то йому повинен відповідати певний лідер із певними якостями, і головне, набуває значення і відіграє важливу роль жінка-політик у сучасному європейському просторі. Жінка-лідер повинна мати такі якості, як організаторські, комунікативні, інтелектуальні, культурні та ін. У самому понятті лідерства полягає таємниця, як тисячі людей підпорядковуються одній людині, тому поняття лідерства нерозривно пов'язане з поняттям влади.

Також проаналізовано гендерну нерівність у політичному просторі України та гендерну політику сьогодення. Розглядається феномен жінки в політичному лідерстві. В аспекті впливу на нього визначено основні політичні стереотипи щодо просування жінок до вищих ешелонів влади.

Ключові слова: політичне лідерство, дискримінація, жіноче лідерство, гендерні стереотипи, статус жінки.

Постановка проблеми. Як відомо, в Україні європейська інтеграція визначена головним напрямом державної політики. Водночас стратегічною метою України є досягнення європейських стандартів в усіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній, сфері гендерної рівності. У Європі питанню забезпечення рівноправності жінок і чоловіків приділено неабияку увагу. Актуальною проблемою в сучасній Україні залишається гендерна дискримінація. Сучасна українська політика потребує формування нового типу політичного лідера – жінки та чоловіка, що поєднує позитивні як «жіночі», так і «чоловічі» управлінські якості. Важко знайти сферу людської діяльності, таку обтяжену стереотипами, як політика. Сьогодні прийнято багато законопроектів, які б

мали сприяти подоланню гендерних стереотипів. Проте й надалі бачимо присутність дискримінації в сучасному українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика приваблювала безліч дослідників, які акцентували свою увагу на гендерній дискримінації, а також внутрішніх і зовнішніх чинниках, які впливали на формування жінки-політика, жінки-лідера. У сучасній незалежній Україні участь жінок у політиці, жіноче політичне лідерство в нашій державі стали темою численних наукових конференцій, дискусій, окремих політологічних досліджень. Розробленням цієї проблематики займалися, зокрема, Т. Василюк, Н. Грицяк, І. Головащенко, Л. Кормич, І. Лебединська, Л. Лисенко, М. Пірен, В. Суковата,

Г. Ткаченко, Л. Трофименко. Окремі аспекти цієї проблеми стали об'єктом наукових пошуків таких західноєвропейських та американських учених-дослідників політичного лідерства, як Т. Адорно, Дж. Батлер, Ш. Бенхабіб, М. Вебер, І. Дойчман, М. Карл, Д. Кул, Г. Лассуелл, З. Лоренцен, Г. Маркузе, Дж. Скотт, М. Шенлі, Н. Фрейджер та ін. [3]. Ці дослідження допомогли з'ясувати актуальність і необхідність дослідження феномену жіночого лідерства в Україні, але це досі не відображено в сучасній літературі та потребує подальшого комплексного дослідження щодо впливу гендерних стереотипів, які панують в українській політиці, та вивчення особливостей формування жіночого політичного лідерства [4].

У сучасних державах характер політичного режиму визначає якість правлячої еліти і лідерів. Лідери – це привілейована група особистостей, котрі наділені особливими психологічними, соціальними та політичними якостями, беруть безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї.

Постановка завдання. Мета роботи – з'ясувати, які гендерні стереотипи впливають на статус жінки-лідера у вищих органах влади України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація поставленої мети досягається постановкою і розв'язанням таких завдань, як: визначення поняття «гендерні стереотипи»; особливостей жіночого лідерства; причин гендерного політичного лідерства; шляхів подолання стереотипного мислення щодо жінки-лідера.

Україна переживає складний період трансформації суспільних відносин, зокрема, кардинально вирішуються питання про власність, змінюються форми влади. Ці зміни торкнулися і менталітету української нації, ставлення до традиційних цінностей. З початком розбудови демократичної держави мають місце і зміни у суспільно-політичних орієнтирах громадян, підвищення соціальної активності усіх верств населення, що зумовлює залучення жінок до управління в багатьох сферах життєдіяльності, в т. ч. і політиці. Втім, без широкої соціальної підтримки політичне лідерство жінок не може відбутися, оскільки головним критерієм політичного лідерства є ефективність його дії, результативність, задоволення запитів та інтересів тієї спільноти, яка бачить власну перспективу у його існуванні [3].

Для України є актуальною проблема жіночого політичного лідерства, оскільки політична культура українських виборців та історичні чинники

української державності зумовлюють «політичний патріархат» у парламенті, уряді, партіях, державних інститутах. Фундаментальну роль у формуванні жіночого політичного лідерства відіграє створення державного механізму реалізації жінками свого потенціалу на всіх рівнях прийняття суспільно значущих рішень. Основною функцією такого державного механізму є впровадження гендерного законодавства, створення відповідних державних органів із регулювання гендерної рівності та моніторингу їх роботи [2].

Принцип гендерної рівності прописаний в Конституції України. Ст. 3, 21, 23, 24 Конституції закріплюють рівність чоловіків і жінок в усіх сферах життя, зокрема ч. 3 ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї [3]. Гендерна рівність та участь у політичному житті є засадничими складниками сучасного демократичного управління.

Політичний лідер – це досвідчена, далекоглядна, смілива та відповідальна особистість, здатна до аналізу і прогнозування, яка є авторитетом для соціального оточення, володіє природними й інтелектуальними можливостями впливу на нього, вміє об'єднати маси задля реалізації ідеї, якій присвятила себе. Саме жінки-лідери схильні до компромісів, мирних форм діяльності, комплексного бачення проблем, врахування перспективи під час прийняття будь-якого рішення, за спільних дій із політиками-чоловіками дають змогу об'єднати зусилля в досягненні важливих соціальних і політичних цілей країни [6].

Нині спостерігається зростання суспільно-політичної активності жінок, про що свідчить збільшення чисельності жіночих політичних партій і неполітичних об'єднань, активізується жіночий рух України. Завдяки цим процесам питання жіночого політичного лідерства набуває актуального характеру [5].

Жінки-лідери, маючи від природи схильність до політичної діяльності, спілкування з людьми, здібності промовців, маючи велику волю та впевненість, організаторські здібності, твердість і рішучість, відданість ідеалам своєї держави, за сприятливих обставин, уперто борючись, зуміли сягнути високих державних посад, стали суб'єктами верховної влади.

Цивілізований світ давно зрозумів і сприйняв необхідність активної участі жінок у політиці і, без сумніву, визнав неocenенну користь і важливість такої участі. Присутність жінок у політиці змінює її характер, її спрямованість на користь соціально-орієнтованих програм, ідеалів гуманізму і ненасильства. Найдалекоглядніші політики визнають, що прихід жінок у політику робить життя суспільства справедливішим, повнішим, гармонічнішим, демократичнішим. Найвідоміші жінки-політики підкреслюють пріоритетність таких проблем, як безпека в суспільстві, боротьба з корупцією, соціальне забезпечення, освіти, охорони здоров'я, зайнятості і просування жінок по службі [2].

Дослідження жіночого політичного лідерства на теренах української політики має два аспекти. По-перше, політика як спосіб дій стосовно жінок, тобто гендерна політика держави. По-друге, політика як вид діяльності, у т. ч. діяльності жіночої частини людства [5].

В Україні й дотепер панує патріархальний тип політичної культури, який перешкоджає доступу жінок до політики, оскільки ця сфера вважається чоловічою справою. Водночас в українському суспільстві сформувалася об'єктивна потреба змінити традиційні функціональні ролі розподіли між представниками чоловічої та жіночої статі, яка вже не може бути знівельована небажанням чи нездатністю суспільства усвідомити її. Історично склалося так, що український чоловік брав на себе роль борця у визвольних змаганнях нації та гинув у розквіті сил, жінка ж залишалася берегинею роду, насамперед його фізичної частини, тому спектр її соціальних ролей пов'язаний із сім'єю [4].

Незважаючи на численні законопроекти, які свідчать про забезпечення рівності між статями, й надалі спостерігається гендерна нерівність. Доступ українських жінок у велику політику в Україні не вітається. Українським чоловікам-політикам не притаманно сприймати конкуренцію на арені великої політики України. Україна, яка твердо заявила про свій європейський вибір, займає передостаннє місце з 58-ми країн-членів ОБСЄ за рівнем політичної участі жінок. Так, жінки в середньому займають 22% місць у парламентах світу, проте в українській Верховній Раді VIII скликання їм належало тільки 12,08% місць. І це в нашій державі, де жіноче населення становить 53% [6].

Для необхідної зміни укорінених стереотипів у свідомості чоловіків і жінок на їхні рольові функції у суспільстві варто активно працювати

зі ЗМІ, через них підсилювати позитивний образ жінки-політика. Не потрібно забувати, що кількісний показник представництва жінок у вищих ешелонах влади є знаковим під час аналізу соціального, політичного, ідеологічного, релігійного і культурного контексту життя країни. Світова практика пропонує декілька шляхів покращення балансу представництва жінок і чоловіків у політичній діяльності. Це і свідомо поставлена мета – вибрати до парламенту держави більшу кількість жінок, і необхідність стимулювати створення фондів для фінансування жіночих виборчих кампаній; це вимоги введення квот для кандидатів-жінок у партійних списках. У 2019 р. вектор змінився у бік покращення. Так, депутатами Верховної Ради України IX скликання стали 87 жінок, що становить 20,5% від загальної кількості депутатів.

Таким чином, в Україні формується загальнонаціональна система лідерства, що вбирає політичний і соціокультурний досвід попередніх часів і найкращий закордонний досвід. Для зміни ситуації в суспільстві на користь гендерної рівності необхідно готувати жінок до активної участі у політичній діяльності, проводити роботу із формування політичної культури суспільства, політичної свідомості. Демократія розвивається знизу і можлива тільки за рівноправної участі чоловіків і жінок у процесах розвитку суспільства. Необхідно поступово створювати і зміцнювати позитивний імідж жінки-політика. Якщо більшість жінок зрозуміє необхідність такої участі та підтримки жінок – політичних лідерів, процеси демократизації життя у нашій державі стануть реальнішими, динамічнішими та результативнішими. Успіх практичного втілення принципів гендерної рівності у всі сфери життя залежить як від самих жінок, їхньої життєвої позиції, суспільної, ділової, професійної активності, так і від позиції чоловіків, їхньої підтримки ідей і практик гендерного паритету. Тільки жінки й чоловіки, об'єднані спільною справою боротьби за прогресивний стабільний розвиток суспільства, можуть розвінчати міф про «соціально-психічну непридатність», «недостатню компетентність», «безсилля» жінки на посаді лідера високого політичного рівня.

Для необхідної зміни укорінених стереотипів у свідомості чоловіків і жінок на їхні рольові функції у суспільстві варто активно працювати зі ЗМІ, через них підсилювати позитивний образ жінки-політика. Не потрібно забувати, що кількісний показник представництва жінок у вищих ешелонах влади є знаковим під час аналізу соціального, політичного, ідеологічного, релігійного

і культурного контексту життя країни. Світова практика пропонує декілька шляхів покращення балансу представництва жінок і чоловіків у політичній діяльності. Це і свідомо поставлена мета – вибрати до парламенту держави більшу кількість жінок, і необхідність стимулювати створення фондів для фінансування жіночих виборчих кампаній; це вимоги введення квот для кандидатів-жінок у партійних списках.

Висновки. Стратегічна мета України – досягти європейських стандартів у всіх сферах життя суспільства: соціальної, економічної, політичної, у т. ч. досягнення гендерної рівності. Сьогодні в Україні формується загальнонаціональна система лідерства, що вбирає політичний і соціокультурний досвід попередніх часів і найкращий закордонний досвід. Для зміни ситуації в суспільстві на користь гендерної рівності необхідно готувати жінок до активної участі у політичній діяльності, проводити роботу із формування політичної культури суспільства, політичної свідомості. Демократія розвивається знизу і можлива тільки за рівноправної участі чоловіків і жінок у процесах розвитку суспільства. Необхідно поступово створювати і зміцнювати позитивний імідж жінки-політика. Якщо більшість жінок зрозуміє необхідність такої участі та підтримки жінок – політичних лідерів, процеси демократизації життя у нашій державі стануть реальнішими, динамічнішими та результативнішими. Успіх практичного втілення принципів гендерної рівності у всі сфери життя залежить як від самих жінок, їхньої життєвої позиції, суспільної, ділової, професійної активності, так і від позиції чоловіків, їхньої підтримки ідей і практик гендерного паритету. Тільки жінки й чоловіки, об'єднані спільною справою боротьби за прогресивний стабільний розвиток суспільства, можуть розвінчати міф про «соціально-психічну непридатність», «недостатню компетентність», «безсилля» жінки на посаді лідера високого політичного рівня.

Щоб зрівняти можливості чоловіків і жінок, необхідно повністю позбутися всіх традиційних суспільних стереотипів. Однак зробити це швидко неможливо, бо значна частина суспільства використовує стереотипи минулого. Останнім часом запроваджуються нові гендерні норми, цінності, установки, зокрема в поведінці та свідомості молодих людей. Тому питання гендерної рівності, глибоке вивчення гендерних стереотипів будуть актуальними доти, доки суспільство не змінить традиційні погляди на роль чоловіків, жінок у суспільстві та взаємини між ними.

Українське суспільство сьогодні відчуває потребу у збільшенні внеску жінок у вирішення суспільних проблем. Виникла потреба у більш ширшому залученні жінок до всіх форм соціальної, економічної, громадської та політичної активності. З цією метою пропонуються такі заходи:

1. Сприяти полегшенню побуту через поліпшення матеріального становища сімей, що сприятиме зменшенню побутової завантаженості обох статей, насамперед жінок, оскільки вони сьогодні витримують основний тягар домашніх проблем.

2. Вирішення соціальних питань, зокрема удосконалення системи охорони здоров'я, покращення соціальних форм виховання і догляду за дітьми у дитячих садках, вдосконалення освітнього та виховного процесу в школах сприятиме покращенню становища жінок.

3. Необхідно поступово долати усталені стереотипи патріархального суспільства щодо розподілу функцій у сім'ї та суспільстві, різних видів творчої та повсякденної побутової роботи, сприяти запровадженню рівного розподілу сімейних обов'язків між подружжям, що стане нормою суспільного життя.

4. Ліквідувати будь-які форми дискримінації жінок – у трудовій діяльності, у побуті, у політиці, використовуючи організаційно-правові заходи з метою забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до процесу прийняття рішень. У конституціях усіх демократичних держав йдеться про створення рівних можливостей для самореалізації в усіх сферах життя кожної особи, незалежно від статі, віку, класової, етнічної чи іншої групової належності. Ініціатива повинна йти від самих громадян. Це питання повинно стати предметом не лише жіночих, а й усіх громадських організацій.

Гендерна нерівність – це проблема взаємовідносин жінок і чоловіків, і цієї нерівності неможливо позбутися, якщо робити спробу вирішити проблему лише однієї статі. Необхідно запровадити підхід, який би зосередився на перегляді практик і норм, що сприяють збереженню нерівності. Передусім це стосується доступу до ресурсів, розподілу праці та контролю, а також можливості брати участь у прийнятті різних рішень. Через це перегляд гендерних ролей і відносин між статями можливий тільки за умови участі у ньому представників обох статей. Практика показує, що вирішення проблем однієї статі не вирішує загальних соціальних проблем і навіть призводить до дискримінації іншої.

Отже, принцип рівності повинен поєднувати в собі й право на відмінність, враховувати риси, характерні як для жінок, так і для чоловіків. Ці відмінності не повинні негативно позначатися на умовах життя

та праці жінок і чоловіків та сприяти дискримінації. Навпаки, ці відмінності мають враховуватися відповідним чином і відображатися у рівному поділі соціальних, економічних і політичних можливостей.

Список літератури:

1. Галанець О. Управління гендерними процесами в державній політиці. *Віче*. 2009. № 6. С. 7–9.
2. Гонюкова Л. Жінки в політичній еліті України. *Жіночий світ*. 2008. Ч. 3 (19). С. 9–11.
3. Дроздова М. Особливості уявлень студентів про жінок-політиків. *Соціальна психологія*. 2007. № 3. С. 108–110.
4. Микитко О. Вплив гендерних стереотипів на статус жінки-лідера в сучасному українському суспільстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 21. С. 132–135.
5. Оксамитна С.М. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі. *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 19. Спец. вип. Ч. II. 179 с.
6. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. *Укр. жін. фонд*. 2011. URL: <http://www.osce.org/uk/odihr/85975> (дата звернення: 30.10.2019).
7. Синякова В.Б. Гендерні аспекти кар'єри. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія II : Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24 (2). С. 231–236.
8. Секунова Ю.В., Дудніченко А.О. Psychology and sociology. Political science. *Політична еліта і лідерство в Україні : Materials of XII international science and practical conference. Trends of modern science – 2015 (Sheffield, UK, May 30 – June 7, 2015)*. Sheffield : Science and education LTD, 2015. P. 69–71.

Siekunova Yu.V., Tovkun I.I. POLITICAL LEADERSHIP IN UKRAINE: WOMEN'S ASPECT

This article examines the role of a political leader – a woman in the state, in particular her role and importance to the people and the country as a whole. An important key to Ukraine's progressive democratic development is not only the formation of its own new, nationally-oriented elite, but also the formation of a new type of political leader – women. Because political leadership is one of the most important and common forms of government. Analyzing elite and leadership should take into account specific historical stages of social development. Each type of society, depending on its historical era, has its own criteria for evaluating elites and leadership. In modern states, the nature of the political regime determines the qualities of the ruling elite and leaders. Leaders are a privileged group of individuals who are endowed with specific psychological, social and political qualities who are directly involved in the approval and implementation of decisions related to the use of or influence by public authority.

The authors of the article have determined the relevance of the problem for modern Ukraine, which remains important for the study – gender discrimination. Modern Ukrainian politics requires the formation of a new type of political leader – women and men, which combines positive “women's” and “men's” managerial qualities while guaranteeing equal rights, freedoms and opportunities for women and men. Research has shown that when it comes to the national-state level in the political world, then it must be answered by a certain leader with certain qualities, and most importantly, that becomes important and plays an important role for a woman politician in the modern European space. A woman leader must have qualities such as organizational, communicative, intellectual, cultural, etc. The very concept of leadership is a mystery, as thousands of people are subordinate to one person, so the concept of leadership is inextricably linked to the concept of power.

The article also analyzes gender inequalities in the political space of Ukraine and the gender politics of today. The phenomenon of women in political leadership is considered. In terms of its impact, it identifies the main political stereotypes regarding the promotion of women to higher echelons of power.

Key words: political leadership, discrimination, women's leadership, gender stereotypes, women's status.